

աստի «գասալիք» ներու ամենամեծ մասն անձնատուր ալ եղաւ, որով այս խնդիրն երբեք կարելորութիւն պիտի չունենար զոնէ բնական համար, եթէ թուրք ծրագրին նպատակը չըլլար շահագործելու զայն՝ նախ կեղեքմանց, յետոյ տարագրութեան ձեռնարկը չբռնելէ փորձելու համար:

(Հարմարութիւն)

Հ. Յ. Տ.

ՐԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԳԵՂԵՍՏՐԱՆ ՆՈՐ ԲԵՐԵՐ ԳԻՈՂԻ ՎԵՐՅՈՒՆԻ ԲԵՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Գասական հայ վկայաբանութիւնը սաստկորէն տուժած է իր հարստութիւնը ժամանակի ընթացքին ոչ միայն բնաջնջումով, այլ առաւելագէտ յաջորդող դարերու մէջ ենթարկուելով եղծարար խմբագրութիւններու: Հազիւ ազատած են աւերիչ ձեռքերէն նախկին գասական զրոյմով վկայաբանութիւններ, որոնցմէ սակայն մաս մը, ու շատ քիչ մաս մը, ունինք հրատարակուած ցան ու ցիր, ու մաս մըն ալ — թերեւս մեծագոյն մաս մը — դեռ ձեռագիր, կը մնան անմատչելի ինչպէս վկայաբան հեղինակներու, նոյնպէս նաեւ լեզուաբանի բանասերներու համար: Պատահամբ միայն երբեմն երբեմն ըստ կը տեսնեն վկայաբանական ընտիր գործեր, ամբողջական կամ հատակոտոր, որոնք իրենց պատկառաղիցիկ հնութեամբն արդէն կը մատուցանեն անփոփոխելի ծառայութիւններ ընդհանրապէս սրբագրութեան (hagiographie) ու մասնաւորաբար հայ լեզուի ուսումնասիրութեան: Այսպէս Գորիայ եւ Շմոնի վկայաբանութիւնը (Գ. Տէր-Մկրտչեան, Արարատ 1896, յաւել. Օգոստ.) ժամանակին, այսպէս «ի վկայս Արեւելից» ի կատարելագոյն բնագիրը իր յաւելուածով (Գ. Տէր-Մկրտչեան, հրատարակում), այսպէս Հ. Մ. Սրապեանի հրատարակած «Սրբոյն Պիոնիայ», վկայաբանութիւնը (Das Martyrium des hl. Pionins, WZKM. 1914, էջ 376—405), ինչպէս նաեւ Ալիքեանի «Երկեր Հայ վկայաբանութեան ուսումնասիրութեան համար» գործին իբրեւ յաւելուած կցուած հինգ հատակոտորները (էջ 45—52): Արեւելին այս երկու հրատարակութիւնները միացած՝ գասական հայ լեզուի բառագանձին

կը մատակարարեն թէ՛ բոլորովին նոր եւ թէ՛ ոսկեգարու մատենագրութեան մէջ շատ ցանցաւ գործածուած թանկագին բառեր ու ձեւեր, որոնք այբուբենական կարգով այստեղ բառաքնական դիտողութիւններու կ'ենթարկուին: Ալիքեանի հատակոտորներէն մէջ բերուած բառերը հազիւ քանի մը հատ են, հետեւաբար աւելորդ կը համարիմ գլխակարգութեան մէջ յատկապէս յիշել զանոնք յանուանէ, իսկ բնագրին մէջ յառաջ բերուած վկայութիւններու քով՝ փոխանակ հատակոտոր վկայաբանութիւններու անունները յիշելու կը բաւականանամ հակոր. (= հատակոտոր) 1, 2 եւ այլն համառօտագրութեամբ: Մասնաւոր ուշադրութիւն դարձուցած եմ բնագրական համեմատութիւններու՝ ազգագոյն հայ գասական նոր բառարանի այժմէն կերպով մը նպաստելու դիտումով:

աղաջուր:

1. «Հրամայեաց... արկանել ի հուրն ձիւթ եւ զմարմնովքն աղջուր եւ այնպէս շարժարէին զսուրբն ըստ հրամանի ամբարիշտ) թագաւորին», հակոր. (= հատակոտոր) 2, էջ 47բ. — թարգմանութիւն է անտարակոյս յոյն Ալմշ = «δολιχόχρως, աղի ջուր» բառին. հիմա «որպէս դարձոյց զսուրբ յաղջուր», Սիր., ԼԹ., 29 = ὡς μετέστρεψεν ὁ δατα εἰς ἀλμυρ. խնդրական այս բառը կ'երեւի թէ նախնի հայերուն քով ունէր արհամարհական տոհմային նշանակութիւն մըն ալ, վասն զի Ոսկեբերանի μεσός եւ παμμάρος բառերը հայ թարգմանիչը աղջուր կը փոխանակէ. «Զնշխաւորս, սկ աղջուր եւ ամենեւին իսկ աղջուր» = τι λέεις, ὦ μεσὸς καὶ παμμάρος, Մկն. Մարթ. Ա., էջ 472. «զոր բազում աղջուր ի փիլիսոփայիցն ասեն», Մեկն. Խ., էջ 318, որ լատիներէն կը թարգմանուի a multis philosophis impudentibus dicitur (էջ 317).

[աղալթեմ]:

2. «Առ Աստուած աղալթեմ ուսայ», Պիոնի, էջ 391. դիտել կու տայ Սրապեան «աղալթեմ ist nachklassisch: klassisch ist աղալթեմ», յաղալթեմ կու, ծանօթ. 1: Հարկ չէր արդեօք աւելի համարձակ ըլլալ ու բառս բնագրէն հանելով ծանօթութեան մէջ գետեղել. գասական մատենագրութեան մէջ ստէպ սպրդած է աղալթեմ, որ սակայն միշտ իբրեւ անհարազատ մասնանշուած է, հիմա Նորայր, Կորիւն վարդապետ, էջ 23:

ամենա-:

3. "Եւ ձգեա շ-մէն-կ-ը-ը աջ քո եւ բմբու-
նեա զգատաւորն", հակար. 1, էջ 46ա. — "վասն
-մէն-...-ը անուան արժանի եղեւ չարչարանս
կրեւն", հակար. 2, էջ 48ա: Ամեն- նախդիր մաս-
նիկը դասական դարու մէջ իբրեւ խնդիր բայար-
մատի՝ ստեպ կիրարկուած է (համեմտեմք),
Բարս., Վեց., էջ 108. -մէն-դէր, Բ. Մկ. Ե,
35. -մէն-դէր, Բարս., անդ, էջ 111. -մէն-
շ-ը, Ոսկեբ., Մեկն. Մտթ. Ա, էջ 114. "մէն-
ի-...-ը մարտ", Եւսեբ., Բր. Ա, էջ 294. -մէն-
ի-... Բ. Մկ. ԺԷ, 3. -մէն-հոյեաց, Իմ. Է,
23. -մէն-հոյեաց, Եղն., էջ 234. -մէն-յարդար,
Բարս., էջ 76. -մէն-յ-ը, Ոսկեբ., Մեկն.
Պաւլ. Ա, էջ 529. "յ-մէն-շիւն-ը ջուրն առաւել
գործէր [այսպէս, ոչ թէ ՀԲ. ներք-դէր] հուրն",
Իմ. ԺԶ, 17. -մէն-սոյ-ը, Ոսկեբ., Մեկն.
Պաւլ. Ա, էջ 138. -մէն-վ-մե-ը, Ոսկեբ., անդ,
էջ 666. -մէն-վ-ը, Բարս., անդ, էջ 147. -մէն-
դէ-ը, Ոսկեբ., Մեկն. Մտթ., էջ 33. -մէն-դէ-ը,
Սեբեբ., էջ 200. -մէն-ը-ը, Բարս., էջ 37.
-մէն-ը-ը-ը, Ոսկեբ., Մեկն. Ես., էջ 292. "մէ-
ն-ը-ը-ը մարդարիտ", Եւսեբ., էջ 136. -մէն-ի-
մ-ը, Սեբեբ., էջ 150. -մէն-ի-ն-ը, Կորիւն,
էջ 3, եւ այլն), իսկ իբրեւ գերադրական կազմող՝
միշտ խորթ մնացած է եւ յետոյ ներմուծուած դա-
սական բնագիրներու մէջ (համեմտեմք վարդանեան,
Բառաքնական դիտողութիւններ Ա, էջ 14—16).
հետեւաբար հատակոտորներու մէջ գործածուած
բառերէն մին՝ -մէն-կ-ը-ը դասական է (համեմտեմք
"մէն-ը-ը-ը ձեռն", Իմ. Է, 23), իսկ միւսը՝
-մէն-...-ը իբրեւ գերադրական յետամուտ ու
անհարազատ. նախապէս եղած պիտի ըլլայ
պարզապէս -ը-ը, ինչպէս վերը յիշուած դի-
տողութիւններու մէջ ուրիշ օրինակներ մատ-
նանշած եմ:

անքաժ:

4. "Տեսի՛ զի եւ այժմ եւս ծուխ ելանէր եւ
զերկէր ի հրոյ ածինացեալ (τετεφρωμένον), ան-
թ-թ յամենայն պտղոց", Պիոմի, էջ 382. այսպէս
ունի յոյն բնագիրը ἄμοιρον παντός καρπού
(Gebhardt, Archiv für slavische Philo-
logie, 1896, էջ 160) այսպէս նաեւ լատինը (Boll.,
Acta Sanctorum, Febr., t. I, էջ 45) հեւե-
նաբան թարգմանիչներու այս անգամ սիրելի բառը
Պիոմի թարգմանիչն շնորհիւ կը մտնէ դասա-
կան հայերէնի բառադանձին մէջ իբրեւ "ἄμοιρος,
expers, carens, անմասն, մերկ":

անթող:

5. "Մի թէ (= մի գուցէ) շ-մէն մեղսն
ըբ գործիցէ որ ի հայհոյութենէ Հոգւոյն սրբոյ",
Պիոմի, էջ 387. այս բառն ալ, որուն ուրիշ մէկ
տարբերակը յառաջ կը բերէ ՀԲ. (էջ 152)՝ "շ-
մէն մեղսն մեղիցէ", ճճ. (= ճառքնախորհրդ), իբրեւ
գեղեցիկ դասական մը կը պարտինք դարձեալ
Պիոմի վկայաբանութեան ճարտար թարգման-
չին՝ "անթողի, առանց ներելոյ թողութեան",
իմաստով. τὴν ἀναφαιρετον ἁμαρτίαν (Geb-
hardt, անդ, էջ 165):

անծիր:

6. "Ո՞վ արդեւք հաւանեցոյց զհրեայն...
տրանջել զԱստուծոյ կամ չարախաւսել զՄովսիսէ
(տպ. զՄովսեսէ) եւ կամ անիւս լինել ի վերայ
երախտեաց", Պիոմի, էջ 381 = ἢ ἀχαριστοῦν
εὐεργετοῦμένοις (Gebhardt, էջ 159): ՀԲ. ի
ծանօթ կ'երեւայ այս հատուածը, քանի որ ճ. Գ.
տեղեքով յառաջ կը բերէ "անծիրս լինել ի վերայ
երախտեաց". ուրեմն այս ընտիր բացատրութիւնը,
որ ընդհանուր անուան տակ կորսնցուցած էր իր
արժէքը, շնորհիւ Սրապեանի հրատարակու-
թեան կը զգենու դասական նկարագիր ու կը դա-
տուի "ապաշնորհ գտանիմ առ ոք" (Ոսկեբ.,
Մեկն. Մտթ. Ա, էջ 176), "ապաշնորհ լինիմ
զումբէ" (Ոսկեբ., Մեկն. Պաւլ. Ա, էջ 438),
"ապաշնորհ երախտակորոյս երախտեացն լինիմ"
(Բարս., էջ 94), "ապախտիս հատուցանեմ"
(Բուզ., էջ 39), "անշնորհս գտանիմ առ ոք"
(Ոսկեբ., Մեկն. Պաւլ. Ա, էջ 244) կամ "ան-
շնորհակալ գտանիմ առ ոք" (անդ, էջ 398),
"աղուփոխ համարիմ ումբէ" (Եփրեմ, Ա, էջ 185),
"ժխտեմ զերախտիս" (Ոսկեբ., Մեկն. Մտթ. Ա,
էջ 393), ի ժխտութիւն ելանեմ (Կիւրեղ, Կոչ-
ընծ., էջ 135), "ժխտող գտանիմ" (Ոսկեբ.,
Մեկն. Յովհ., էջ 10) եւ այլն աստութիւններու
կարգին:

գառաջեալ:

7. "Աստեալ ի տեղի ատենին հրամայեաց ա-
ծել զուրբն Պրովդոս շ-մէն-ը-ը իւրով", հակար. 1,
էջ 47ա. այս ձեւը աւելի հնագոյն է անտարակոյս
քան Բուզանդայ "Ետ ածել զԱրշակ արքայ
Հայոց շ-մէն-ը-ը իւրով", ընթերցուածը, էջ 171.
կարելի է արդեօք սրբագրութիւն մը փորձել այս
տեղ. Բուզանդ ուրիշ տեղեր միշտ գործածած է
առաջին ձեւը. "ապա հրաման տայր կոչել շ-մէն-
ը-ը իւրով... զամենայն զմեծամեծս", էջ 138.

եմուտ մայր նորա եւ նստաւ շաւղէն նորա, էջ 160. «Ետ հրաման... ածել շաւղէն իւրով (տպ. իւր) զՎասակ», էջ 173. «Կոչեն զՄուշեղ շաւղէն արքային», էջ 198. «զբազում զախոյանից զգլուխս բերէր շաւղէն», էջ 211. «զգլուխն հատեալ՝ շաւղէն բերէ թագաւորին Պարսից», էջ 258 եւ անգամ մըն ալ յագնականաձեւ «ապա շաւղէն անկանէր Վասակ իւրով հայաստան զնդաւն», էջ 157:

աստուածի:

8. «Ես գիտեմ եթէ աստուած է Արամագը՝ որ յերկինս է եւ այլ աստուածք եւ ասորացիք», Պիոյն, էջ 391. Սրապեան կը ծանօթագրէ «Dieses Wort kommt nicht anderswo vor; im Griechischen fehlt es; im Lateinischen heisst es: dii deaeque (Boll, Acta sanctorum, Febr., t. I, էջ 42), ու հետեւելով լատինին կը թարգմանէ «und andere Götter und Göttinnen», էջ 404. այս նորագիւտ բառս ալ կու գայ ահա նոր ապացոյց մը տալ մեզի թէ «-նի մասնիկը իբրեւ իգականակերտ բոլորովին անծանօթ էր դասական շրջանին, ու թարգմանիչները ստիպուած կը դիմէին՝ նախաբանագիրը հարազատօրէն ներկայացնելու համար երբեմն նոյն իսկ չափազանցութիւններու. օրինակ՝ եւսեբեայ հռոմէոսի «θεραπευτρίς իգականաձեւը հռոմէոսի «θεραπευτρίς արականին քով (հիմնէ Վարդանեան, Ein Nachtrag zum armenischen Suffix «-նի (WZKM. 1912, էջ 372 եւ Բառարձնական դիտողութիւններ Ա, էջ 64—65) ու ներկայ ասորացիք = deae, ասորացիք = dii ի քով. աւելի յաջող դարձուածքներու համար հիմնէ Վարդանեան: «-նի մասնիկը դասական հայերէնի մէջ, Յուշարձան, էջ 309—314:

աւշ:

9. «Պիոնիոս ասաց. «-ն էլի կարէի ես զքեզ հաւանեցուցանել քրիստոնէայ լինել», Պիոյն, էջ 384 = Εἶθε ἡδονάμην ἐγὼ ὑμῶς πείσαι χριστιανὸς γενέσθαι (Gebhardt, էջ 161). շատ ցանցառ միջարկութիւն մըն է նոտագիրս դասական հայերէնի մէջ. Սաղմոս գիտցած է գործածել «-ն էլ յաջողեալ էին ինձ ծանապարհք իմ, պահել ինձ զարդարութիւնս քո» (ՃԺԸ, 5) = ὁφελον κατευσθὲν δέισισιν αἱ ὁδοὶ μου եւ այլն. ՀԲ. ի մէջ Ոսկ. Բ. Կ. Բ. տեղեքով յառաջ բերուած «-ն էլ անսպիկ փոքր մի, նախագառութիւնը անծանօթ է ինձի:

աւշ աւշ:

10. «Մինչեւ լալ Պիոնի եւ ասել. նոր աւրինակ տանջանաք տանջիմ եւ «-ն «-ն կոտորիմ», Պիոյն, էջ 386. դասական նորագիւտ արմատ մը յաւանք (Զգոն, էջ 64), յաւանք (Բ. Մկր., Թ. 9), յաւանք (Եւք. ԻԹ, 17) ածանցներուն, որոնց նախատառ յն ինկած է արմատին մէջ (հիմնէ «-ն» բայը, ՀԲ. Բ, էջ 1028): Գասակն մատենագրութիւնը այլուր գործածած է «անդամ անգամ յաւանք» (Ագաթ., էջ 107), «անգամ անգամ լուծանիմ» (Բ. Մկր. Է, 7) դարձուածը, իսկ ուրիշ տեղ ըսուած է նաեւ «յաւ յաւ զմարմինն կոտորէին», «բակտեալ ցրուեցաւ մարմինն յաւ յաւ» (ՀԲ. Բ, էջ 378): Յոյն ունի այստեղ «καινῇ κολλάσαι κολλάσθαι, κατὰ μέλος τέμνομαι» (Gebhardt, էջ 164):

աստարահալածութիւն, աստարասպանութիւն:

11. Գասական հայերէնը «-ր» արմատով կը սիրէ կերտել անդրազդէն բարդութիւններ ու ածանցներ. այսպէս «-արաւելութիւն» (Եփրեմ, Բ, էջ 282), «-արաւելութիւն» (Ոսկ., Պաւլ. Ա, էջ 120, Սեբեբ., էջ 180) կամ «-արաւելութիւն» (Ոսկեբ., Մտթ. Ա, էջ 406, Եբր. ԺԳ, էջ 2), «-արաւելութիւն» (Եւսեբ., էջ 110) եւ հակառակը «-արաւելութիւն» (Իմ. ԺԹ, էջ 12, Ոսկեբ., Մտթ. Ա, էջ 566) գեղեցիկ ու հազուադէպ բարդութիւններ են, որոնց քով կը զետեղենք նաեւ Պիոյնի վկայաբանութեան մեղի ընձեռած հետեւեալ նորագիւտ կրկին բառերը. «Տեսի անդ երկիր» որ մինչեւ ցայսօր (տպ. ցայսօր) վկայէ բարկութեան Աստուծոյ, որ եղեւ ի նմա վասն մեղացն՝ զոր առնէին ի նմա բնակիչքն, «-արաւելութիւն», «-արաւելութիւն», բռնութիւն», էջ 382, V, W ունին «աւտարասպանութիւն եւ արուագիտութիւն. յոյն ξενοκτονούντες, ξενηλατούντες, βιάζόμενοι (Gebhardt, էջ 160) որոնցմէ նմանողաբար կազմուած են խնդրոյ նիւթ բառերը:

[ստրններգութիւն:]

12. «Հրեշտակք յերկինս ողբային յաղթողական «-րաւելութիւն» եւ «-արաւելութիւն» սուրբ վկայիցն բարեխաւսութիւն ի վախճանն եւ զեւք յերկրի յամալթ լինէին վասն համբերութեան սրբոցն», հակար. 4, էջ 51. Գաթարճեանի թղթերուն մէջ գտնուած Գ. հատակոտորը Ա կիսեանի հետ կ'ընդունիմ իրօք «ոսկեղէնիկ թարգմանութիւն» մը (անդ, էջ 17), յայտնի կ'երեւայ

սակայն որ յառաջ բերուած այս աղճատ ու անկապ
հատուածը ներմուծում կամ խանգարուածք մըն է
պարզապէս. զայս կ'ապացուցանեն նոտրատպուած
յետ-ոսկեդարեան «-բնէրէ-նէ-ն», «-դմբ-ն» եւ
յալիւնիւն բառերը: Գրասական հայերէնը կը
ճանչնայ միայն «աւրհնութիւնս երգեմ» (Ոսկեբ.,
Մտթ. Ա, էջ 26 եւ 100), «աւրհնութիւնս ար-
կանեմ» (Կիւրեղ, Կոչ. ընծ., էջ 91), «խաւսիմ
ղբանս աւրհնութեան» (Բ. Թագ. ԻԲ, էջ 1),
«աւրհնեմ զաւրհնութիւնս» (Բ. Մնաց. ԻԳ,
էջ 13), «ուղղեմ աւրհնութիւնս» (Յուդ. ԺԶ,
էջ 2), «հանեմ զաւրհնութիւնս» (Սղմ. ԿԷ,
էջ 26), «տամ աւրհնութիւն» (Ղուկ. ԺԸ, էջ 48),
իսկ «-բնէրէ-նէ-ն»-ը կը ձգէ շարականներու:

քաթրոն:

13. «Ելանէին ի ք-նրն» եւ յարկեղս գոր-
ծանեացն (? V, W գործաւորացն) զի տեսցեն զե-
րանելին», Պիոնի, էջ 380. յոյն ունի βάρων
եւ «յարկեղս» ի դիմաց κιβώτιον (Gebhardt,
էջ 158). նոր վկայութիւն մըն ալ յունարէնէ փոխ
առնուած ք-նրն բառին, զոր քանի մը անգամ
գործածած են մեր գրողականները. «զոր աւրինակ
եթէ ոք վասն ք-նրն» որ ի տան իցէ կամ վասն
սանդղոց պայծառանալ համարիցի», Ոսկեբ.,
Մեկն. Մտթ. Ա, էջ 61 = διὰ τὸ βάρων τὸ
ἐν τῇ οἰκίᾳ. «կամ ք-նրն» կործանեմք կամ զգե-
տինն տանջեմք», Ոսկեբ., Մեկն. Պաւղ. Ա,
էջ 571. յոյն ունի τὸ ὅτι οὐδὲν ἀναστρέφειν
«կապել հրամայեն ընդ ոտս ք-նրն»», անդ,
էջ 833 = δεσμοῦσι πολλὰς πρὸς τοῖς σκίμποι-
σιν. ք-նրն գրութիւնը վերպակ կը թուի ինծի,
ուղղելու է հետեւաբար թէ Եփրեմի «հաշ փայտ
եւ հիւսուէր, որ գործեն մահիճս (տպ. մահիճ)
ք-նրն» եւ ամթող (ՀԲ., էջ 400) եւ թէ ՀԲ. ի
Պիոնի Վկայաբանութենէն յառաջ բերած մեւ-
նոյն տեղիքը. «Ելանէին ի ք-նրն» եւ յարկեղս
գործանեացն», Ճ. Գ.:

քախտանց:

14. «Գատեալք մեղէն՝ ոչ ի ք-նրանցն»,
այլ ի բանդ երթամք», Պիոնի, էջ 384. այս հա-
տուածն ալ յառաջ բերած է ՀԲ.՝ Ճ. Ա. Գ. տե-
ղիքով, որով բնականաբար գծուարին, մանաւանդ
թէ անկարելի կը գառնայ նոտրատիպ բառիս դա-
սական նկարագիր ունենալուն խելահաս ըլլալ.
Սրապետանի հրատարակութիւնը նոր լոյս կը
սփռէ հետեւաբար այս մասին, տալով մեղի բնոր
ու հաղուադիւտ բառ մը՝ ք-նրանց յոյն Νεμεσεῖονի
գիմաց. οὐκ εἰς τὸ Νεμεσεῖον, ἀλλ' εἰς τὴν

φυλακὴν ἀπερχόμεθα (Gebhardt, էջ 161),
Մետափրաստ կը կարգայ non in forum,
sed in carcerem ire (Boll, Acta Sanctorum,
Febr., t. 1, էջ 44):

քոնամահ:

15. «Այլ եւ զայն եւս լուարուք զոր տեսն
եթէ քրիստոս մարդ էր եւ զագարեաց իրբեւ
չբռնան (ὅς βιόθανός): Ասացեն որոյ մարդոյ
բռնան (βιόθανός ἀνθρώπου) աշակերտաւք
ամենայն աշխարհ լցաւ, որոյ մարդոյ բռնան է ա-
շակերտ այսչափ... որոյ մարդոյ բռնան է անուամբ
զայսչափ ամա դեւք ելին... չգիտեն թէ բռնան է
որ իւրով կամաւք զինքն հանէ ի կենաց», Պիոնի,
էջ 387. ինչպէս կը տեսնուի βιόθανός բառին
թարգմանութիւնն է խնդրականը, ոսկեղնիկի բառ-
մը, որ սակայն անտեսուած է ցայժմ պարզապէս
անոր համար որ ճՃ. ընդհանուր տեղիքով յա-
ռաջ բերուած է ՀԲ. ի մէջ. Մետափրաստ գոր-
ծածած է պարզապէս mortalis (Boll., անդ,
էջ 45). Նկատել կու տամ թէ Սրապետանի
թարգմանութեան մէջ տեղ մը դուրս ինկած է
der gewaltsam gestorben = «բռնամահ» ասու-
թիւնը, որով զգալիօրէն կը կաղայ ամբողջական
հատուածը. կարգաւու է հետեւաբար mit den
Jüngern welches Menschen, der gewaltsam
gestorben, erfüllte sich die ganze Welt?

քազանամարտիկը:

16. «Քանզի եւ գերեալքն ի քաղաւմարտիկն
վասն զոյգն լուծայից արհամարհեն զմահ եւ կռուին
ընդ գաղանն», Պիոնի, էջ 391. քաղաւմարտիկ
բառը ամականաբար գործածած է Ոսկեբե-
րանի թարգմանիչը՝ «Թէպէտ եւ նա քաղաւ-
մարտիկ արանց նմանեցաւ, այլ ոչ էր պարտ խա-
բել, Մեկն. Մտթ. Ա, էջ 689—690, նոյնը իրբեւ
գոյական կը տրամադրէ մեզի Պիոնի ճարտար
թարգմանիչը՝ θηριομαχία իմաստով, թերեւս հո-
մանիչ քաղաւմարտի՝ «վասն մարդոյ ի քաղաւ-
մարտի լեալ էի յեփեսոս», Ա. Կոն. ԺԷ, էջ 32 =
κατὰ ἀνθρώπων ἐθνηριαμάχησα ἐν Ἐφέσῳ.
Պիոնի յոյն բնագիրը կը կարգայ այստեղ γὰρ
οἱ ἀπογραφόμενοι ἐλαχίστου ἀργυρίου πρὸς τὰ
θηρία θανάτου καταφρονοῦσι (Gebhardt,
էջ 169):

[զոհացողական]

17. «Վասն ամենասուրբ անուան արժանի
եղեւ շարշարանս կրել եւ քաղաւմարտիկ ձայնիւ
փառս ի բարձունս առաքեր», հոկտ. 2, էջ 48 ա,

ինչպէս վերը ասեալներէ եւ յաջորդեալ բառերու հարադատութեան մասին չկրցայ տարակոյս զօգնել, նոյնպէս հոս նորագործած բառին վաւերականութեան վրայ կը տարուիմ ծանրաբար տարակուսիլ. դասական մատենագիրները երբեք չեն սիրած դործածել այս անհամակրելի բառը, մինչ հելլենաբան թարգմանիչներու քով ստեպ կիրարկուած է, հմմտէ ՀԲ. Ա, էջ 567:

դարգիծ:

18. «Հրամայեաց բերել Դարգի(ս)ն» երկաթիս եւ ընկենուլ ի վերայ կայծականց հրոյ ի վայր զերեսսն», հտկտր. 2, էջ 47բ. նորագիւտ արմատ մը, որուն մէկ բարդութիւնը պահուած է մեղի Վիւրդի Վոշման ընծայութեան մէջ. «մինչեւ լինել քաղաքամիջանց մահճակալ Դարգիս հիւանդաւքն», էջ 382, կը նշանակէ «կալեալ եւ բարձեալ պատգարակաւ» (ՀԲ.). նորագիւտ բառիս իմաստը կ'ըլլայ հետեւաբար «պատգարակ, մահիճ», Տես նաեւ ոչ-դասական շրջանէն «հրամայեաց թագաւորն բերել Դարգիս» երկաթիս... մինչեւ շողանալ Դարգիսն իբրեւ զհուր... յայնժամ հրամայեաց առնուլ զնա ի Դարգիսն եւ դնել ի տապակ», Վարք եւ Վկ. Բ, էջ 314—315:

դիւսմայութիւն:

19. «Ասեն եւ Դիւսմայութիւն առնել եւ հանել զՔրիստոս խաչին հանդերձ», Պիոմի, էջ 387. դասական ուրիշ ընտիր բառ մըն ալ, որ դատապարտուած է մնալ ՀԲ. ի մէջ իբրեւ անորոշ ժամանակի պատկանող ձեւ մը՝ Ճ. Ա. տեղեկութիւն. եւ իրօք Չազըճեան նոր բարբառարանը մոլորեցուց յայնչհասանուն տեղեկէն դուրս է ձգած իր ոսկեգարեան բառերու շարքէն այս գեղեցիկ ու թերեւտ զուտ ազգային հնաւանդ բառը: Սրապետի հրատարակութեամբ ուրախ ենք որ կրնանք իրեն յատուկ շրջանի մէջ գետեղել ու շարքութեան վերապած նորատիպը: Յոյնն ունի νεχυρομαντεία (νεχυρομαντία) πεποιχέναι και άντηχέναι τόν Χριστόν (Gebhardt, էջ 165):

[-ելով]:

20. Անվրէպ ամէն հատուածի մէջ կը մտնէ այս ոչ դասական բնդունելութիւնը ու առաւելապէս վկայաբանութիւններու մէջ, որոնք աւելի ենթակայ են յաւելուած, կրճատում ու փոփոխում կրելու. հոս կը մատնանշեմ Սրապետի եւ Ա. Կիւնեանի հրատարակութիւններու մէջ երեւան եկող փոփոխութիւնը իբրեւ ներմուծում,

զորոնք ապագային ձեռագրական համեմատութիւններն ալ պիտի գան անտարակոյս իբրեւ այնպիսի ապացուցանելու. «հաւատացեալք բազումք մտանէին առ նոսա բէրելով նոցա զպէտսն», Պիոմի, էջ 385. «զմիմանս խաչանելով եւ զիրեարս Դարգիսն», անդ, էջ 387. «այսպիսի անարատ անապական միշտ զխորհուրդն առնելով առ Աստուծոյ... արժանի եղեւ յաղթել», անդ, էջ 392. «կարծիս առնելով թէ յայտմ տեղուջ առնուցուս զհատուցումն», հտկտր. 1, էջ 65բ, «առաքեաց զմի ոմն... առ սուրբն Պրոկղոս առնելով նմա թէ ընդէր գործեցեր զայդ Եփեսոսէն զմեզ կախարդական արուեստի», անդ, էջ 46բ. «Կիւնեանէն զարքարանս անձին քո ընդէր ոչ հաւանիս զոհել աստուածոցն», անդ, էջ 47բ. այս մասին տես նաեւ Վարդանեան, Դասական մանր բնագիրներ, Ա, էջ 14, 49, 106, 107, 129, 132:

թագուն:

21. «Իսկ որ միանգամ հաւատացեալքն էին Խաչան էին թագաւորութեան փրկին», հտկտր. 4, էջ 51բ. շատ միջին է այս հատուածին իմաստը ու պարզաբանել զայն՝ անկարելի, քանի որ բնագիրը պակասաւոր է այստեղ. գիտել կուտանք հոս պարզապէս թէ խնդրական բառը օտար չէ դասական հայերէնի, քանի որ Վիւրդի Վոշման ընծայութեան մէջ կը կարգանք արդէն. «ոչ Խաչան եւ ոչ ծածուկ խորհրդով իբրեւ անձրեւ ի վերայ զեղման, այլ իբրեւ զփայլակն յայտնապէս ճառագայթիւք լուսաւորեալ», էջ 312, հմմտէ նաեւ ՀԲ. «Թագուն» բառը, Ա, էջ 803:

կուսպաշտեմ:

22. «Զո՞ք քեզ կուսպաշտեմ բռնագատեցաք», Պիոմի, էջ 381. «Եւ զեարդ էր Սաւուղ կուսպաշտեմ գտանել ընդ Սամուէլի, այլ յայտ է թէ ընդ անաւրէնո... ասացէք նոցա եթէ լաւ է մեզ քան ձեզ որ առանց ուրուր բռնութեան պոռնկեցարուք եւ կուսպաշտեմ կամաւ», անդ, էջ 388. առաջին եւ վերջին նորատիպերը ՀԲ. դարձեալ ճԳ. տեղեկութիւն մէջ բերած է, որով անկարելի կը դառնայ հարկաւ բառիս հնութեան մասին որոշ գաղափար մը կազմել: Պիոմի թարգմանչին գործածած այս բայը կը գետեղենք Եւսեբեայ ժամանակագրութեան մէջ կիրարկուած միեւնոյն դասական բային քով. «Անտիոքոս զկրանս հրէից եղծանէր եւ նախ նա բռնատառէր ազգին կուսպաշտեմ» (Բ, էջ 240), այս տեղեկքը չկայ ՀԲ. ի մէջ: Պիոմի հայ թարգմանիչը ուղղակի հայացուցած է

յոյն բնագրին *εἰδωλογατρειν* բայը (Gebhardt, էջ 159), իսկ «Սառուղ Կապուլու-նի դէմ յոյն ունի ածականաբար *ο εἰδωλογατρης* Σαούλ (անդ, էջ 166):

համալսար (համալսարանի):

23. «Յատուածպաշտութենէ պատկառեցէք, զարդարութիւն պատուեցէք, շնորհալի ծաներուք», Պիոֆը, էջ 389. ՀԲ. կը դրէ «իսկ ճԳ. Ի Կ. Կէնի, շնորհալի ծաներուք, որ ի Ճ. Ա. Գրի շնորհալիութեան, թուի նշանակել համակարիք, կրակից» (Բ, էջ 19). Սրապետան առանց ուշադրութիւն դարձնելու եւ կարեւորութիւն տալու յոյն բնագրին՝ կը թարգմանէ *erkennt das Böse* (էջ 403), մինչ յոյն ունի *τὸ ὁμοιοπαθὲς ἐπίγνωτε* (Gebhardt, էջ 167) ու Մետափրաստի լատինը *affectionis similitudinem cognoscite* (Boll., Acta Sanctorum, Febr., t. 1, էջ 41). այս համեմատութիւններէն կարելի է համոզուիլ թէ ՀԲ. ի մեկնութիւնը շատ ուղիղ է եւ թէ «շնորհալիութեան» տարբերակը աւելի հարազատ է քան «շնորհալի», զոր իբրեւ վերկական կը ջնջեն:

[հանդերձեալ:]

24. «Եւ ոչ գիտութիւն հանդերձեալ հարսանեաց եւ ոչ խորհուրդք աստուածպաշտութեան», հակար. 3, էջ 49ա. Ինչպէս Ա կ ի ն ե ա ն իր հրատարակութեան գերմաներէն յառաջաբանին մէջ գիտած է Գ. հատակոտորը քաղուածք մըն է Եւսեբիայ Եկեղեցական պատմութենէն (*Einleitung*, p. VII), ուր սակայն հանդերձեալ խնդրական բառը — որ Ա կ ի ն ե ա ն ի ենթադրութիւնն է — գոյութիւն չունի, այլ «Եւ ոչ գիտութիւն հանդերձեալ հարսանեաց», էջ 339. այսպէս է նաեւ ասորի բնագիրը (Wright, The eccl. history of Eusebius, p. 262). հանդերձեալ ենթադրութիւնը ջնջելու է հետեւաբար հաստատորէն:

հարցափորձում:

25. «Զի գիտացէք (գիտասցիք?) եթէ ոչ եւս հարցափորձել անգամ ի ձէնջ արժանի առնեմք», Պիոֆը, էջ 384. Ոսկեբ., Մեկն. Կորն. «զի եւ ոչ քննել թողու, այսինքն է հարցափորձել եւ խուզել» վկայութենէն զատ (Մեկն. Պաւլ. Բ, էջ 428) — որ կասկածելի է — խնդրական բառիս ուրիշ օրինակ ինծի ծանօթ չէ. Չագրճեան նոր բարբառարան չէ առած բառս իր դասական բառերու շարքին մէջ. Պիոֆը վկայաբանութիւնն է որ իբր ոսկեգարեան ձեւ կու տայ մեզի այս հարցափորձում այլապէս յունական դպրո-

ցէն ստէպ գործածուած բայը: Հարցափորձ եւ հարցափորձութիւն կը ծանշեայ արդէն Մաշթոցեան դարը, հմմտէ «առաջի նորա հարցափորձ» ինչ կամ յանդիմանութիւնը չեն պիտոյ (Կիւր., Կոչ. Ընծ., էջ 326 եւ այլն), «նչ խորհուրդ խորհրդականաց եւ ոչ ժողովք իրաց ինչ հարցափորձութեան» (Ոսկեբ., Մեկն. Ես., էջ 172): — Հարցափորձութիւն մեր դասականները սիրած են առաւելագէտ գործածել «հարցանեմ զիւրք» (Եղնիկ, էջ 32, 34, 36), «հետապաւտեմ» (Սեբեբ., էջ 132), «խուզեմ եւ ի հարց եւ ի փորձ արկանեմ» (Ոսկեբ., Մեկն. Մտթ. Ա, էջ 152, 391), «ի հարց եւ ի խնդիր արկանեմ» (Ոսկեբ., Մեկն. Պաւլ. Ա, էջ 358), «ի հարց եւ ի խնդիր մտանեմ ընդ ումք» (Սեբեբ., էջ 44), «ի հարց եւ փորձ մտանեմ» (Սիրաք, ԻԳ, 11), «ի հարց եւ ի փորձ առնում» (Բարս, Վեցօր., էջ 112), «հարց եւ քննի առնեմ» (Բուզ., էջ 56), «ի հարց եւ փորձ անկանիմ» (Ոսկեբ., Մեկն. Ես., էջ 485 եւ 317 ուր Թոռնեան, Հատ. ընթերց., էջ 238 տպագրին «ալիւնիցեալ» կը կարդայ «ալիւնիցեալ» հմմտէ սակայն էջ 262, 320, 361, 372), կայ նաեւ անդ, էջ 252 «ոչ ի հարց եւ ի փորձ իշխեն հանդերձեալ արդեօք ուղղել՝ ալիւնիցեալ»:

հիւստի:

26. «Գործեցաւ այս ի հիւստի-ն Գայիոսի՝ որ աւր քսան եւ երկու էին Արեգ ամսոյ», Պիոֆը, էջ 393. ցանցառ ու գեղեցիկ փոխառութիւն մը յոյն *ὕπατος* բառին, «որ կ'ըսուի առ մեզ եւ հիւստի-ն, հիւստի-ն կամ քրեշի-ն», Ինչպէս եւ Յովհ. Կաթ. Պատմ., էջ 40 Եւրոպ. = *ὕπατος* (նորայր, Կորն. վարդապետ, էջ 34, ծանօթ. 2): Ոսկեբերանի՝ «ուր իցեն, որոց զտան ամի կալեալ իցէ հիւստի-ն» (Մեկն. Պաւլ. Ա, էջ 501) եւ Եւթաղի «մինչեւ ցջորորդ հիւստի-ն Արկաղեայ եւ ցբորորդ հիւստի-ն Ոնորեայ» (Թառաշար. Պաւլ., էջ 1110) հաստատաներուն քով թանկագին օրինակ մըն ալ կը զննէ ահա վկայաբանութիւնս: — Ինչպէս հիւստի-ն հայացած է քրեշի-ն բառով (հմմտէ նորայր, անդ), նոյնպէս վկայաբանութեանս մէջ *ὕπατος* կամ *ἀναστρατος*՝ ազգային գոյն առած է քրեշի-ն բառին գործածումով. հմմտէ, «պարտ է մնալ քրեշի-ն... քրեշի-ն յղեաց...» էջ 389, «դէպ եղեւ դալ քրեշի-ն», էջ 390:

հոլեցուցանում:

27. «Այժմ Շուշան վարատեցաւ յանաւրէն ծերոցն, այժմ հալեցուցանեմ» (= *ἀνακαλύπτουσι*)

զգափուկն եւ զգեղեցիկն զի լցին գեղով նորա, Պիոֆն, էջ 386. կ'ականարկուի Գանիէլ, ԺԳ, 31—32 ուր կը պատմուի «Եւ Հուշան էր փափուկ յոյժ եւ գեղեցիկ տեսեամբ եւ անաւերէքն հրամայեցին հուշի առնել զնա, քանզի զբողեալ էր, զի լցին գեղով նորա» = $\alpha\pi\omicron\chi\alpha\lambda\upsilon\phi\theta\eta\nu\alpha\iota$ $\alpha\upsilon\tau\eta\nu$, ուրեմն «մերկացընել» իմաստը տալու համար հայերէն բառին պէտք է ուղղագրութիւն մը փորձել ու ընթեռնուել հուշից—ցանէն. այս անցողական բային ներգործական ձեւը ստեպ գործածուած է հինգերորդ դարու մատենագրութեան մէջ «զիւղաթուրմ ցցունան յանդգնեալ հուշեալ» (Գ. Մկր. Գ, 6), «հրաման տայր հուշեալ զամենայն ազատ կանանին» (Բուզ., էջ 181), նոյնպէս հուշի «յոսն կացեալ հուշեալ» (Բուզ., էջ 222), «հուշեալ գործէին զմեզս համարձակութեամբ» (անդ, էջ 46), «որ հուշեց—... զոր աւերինակ հուշիցի հուշեալ մի որ ի կաքաւաջ... հուշեցայ» սոյնպէս եւս քան զեւր» (Բ. Թագ. Զ, 20—22). կայ նաեւ գրուած հուշի որ «յանդգնիլ, համարձակիմ» իմաստ ալ կը բովանդակէ, ինչպէս կարելի է շուտով անդրադառնալ հետեւեալ լատիներութիւնները աչքի առաջ ունենալով. «այլ ամենայն յաւժարութեամբ հուշեալ ի գեղեցիկ պատերազմ մտցուր» (Ոսկեբ., Մեկն. Մտթ. Ա, էջ 590) = $\alpha\pi\omicron\delta\upsilon\sigma\acute{\alpha}\mu\epsilon\nu\omicron\iota$, «այլ յանդգնեալ եւ հուշեալ առաջի ամենեցուն հայցէր» (անդ, էջ 688) = $\gamma\upsilon\mu\nu\eta\tau\eta\chi\epsilon\phi\alpha\lambda\eta$ եւ արդ զինչ ասիցեն յանդգնեալքն հուշեալ եւ արդ զինչ ասիցեն յանդգնեալքն հուշեալ (Ոսկեբ., Մեկն. Պաւլ. Ա, էջ 406) = $\tau\acute{\iota}\omicron\upsilon\nu\ \phi\acute{\alpha}\sigma\iota\nu\ \omicron\iota\ \alpha\nu\alpha\iota\sigma\chi\upsilon\nu\tau\omicron\iota\ \kappa\alpha\iota\ \iota\tau\alpha\mu\omicron\iota$. «զկանայս պոռնիկս յանդգնեալս հուշեալ տեսանել» (անդ, էջ 664) = $\gamma\upsilon\nu\alpha\iota\kappa\alpha\varsigma\ \pi\acute{o}\rho\nu\alpha\varsigma\ \delta\rho\acute{\alpha}\nu\ \acute{\alpha}\sigma\chi\eta\mu\omicron\nu\omicron\upsilon\sigma\alpha\varsigma$.

Տողմային:

28. «Յարդն՝ վասն զի թեթեւ է, դիւրաւ է հոգայել աւելոյն այսր անդր տարբերի», Պիոֆն, էջ 381 = $\epsilon\pi\omicron\tau\omicron\upsilon\ \acute{\alpha}\epsilon\rho\iota\upsilon\sigma\ \pi\nu\epsilon\upsilon\mu\alpha\tau\omicron\varsigma\ \mu\epsilon\tau\alpha\phi\acute{\epsilon}\rho\epsilon\tau\alpha\iota$ (Gebhardt, էջ 159), ինչպէս այս, նոյնպէս «եթէ ոչ հաւասար է երկայնի հրոյ» (անդ, էջ 383) = $\epsilon\iota\ \mu\eta\ \acute{\epsilon}\chi\beta\alpha\iota\nu\omicron\nu\ \acute{\epsilon}\nu\ \epsilon\pi\omicron\gamma\alpha\iota\omega$ ($\epsilon\iota\ \epsilon\pi\omicron\gamma\alpha\iota\omega\nu$) $\pi\upsilon\rho\acute{\iota}$ (անդ, էջ 160) նոտրատիպ ածականը կը թուին թէ չեն վերաբերիլ աշխարհային կարգին, զորոնք փորձեցինք ցոյց տալ իբրեւ ոչ-դասական ներմուծումներ (Հմմտէ Հանդ. Ամ. 1910, էջ 242 եւ Բառաքնական դիտողութիւններ, Ա, էջ 16), այլ կը պատկանին այն աշխարհներու, «որոնք աւել տեղական ածանց կը շինեն՝ լեռնային, դաշտային, ցամաքային, քա-

ղաքային, հարաւային, հիւսիսային» եւ այլն (Թոռնեան, Հատ. Ընթերց. Ա, էջ 265 եւ Նորայր, Կորիւն վարդապետ, էջ 219):

Մեկնաւոր:

29. «Եհաս ի վերայ նոցա Պողեմոն Բենեդիկտ... եւ ասէ Բենեդիկտ», Պիոֆն, էջ 379. «Հասին ի վերայ նոցա Բենեդիկտ Պողեմոն եւ զաւրագլուխն Թեոփիլոս» (անդ, էջ 388). Ճ. Գ. տեղեքով ՀԲ. յառաջ բերած է առաջին հատուածը. Սրապեանի հրատարակութեամբ այս բառն ալ կու գայ կը զետեղուի դասական մատենագրութեան շրջանակին մէջ իբրեւ *aedituus*, ինչպէս ունի լատինը (Boll., Acta Sanctorum, էջ 45) եւ *νεωχόρος* ինչպէս ունի յոյնը (Gebhardt, էջ 158): — Բասոսի եւ այլն վկայաբանութեան մէջ գործածուած է Բենեդիկտ «բարձեալ կրէին զնոսա Բենեդիկտ» եւ այսպէս խաբէին զբաղումն ի մարդկանէ եւ քարոզէին թէ այս են աստուածք» (Վարք եւ Վկայք. Ա, էջ 190):

Եւրոպայի:

30. «Արք որ ի գեղեցկութեան Զմուռնեայ յաւառայ, որք Մեղիտեան, որպէս ասաց Հովնթոս, պանծանայր», Պիոֆն, էջ 380. Ոսկեբեհանեան գեղեցիկ բայս իով հայցական խնդիր կ'ուղէ, հետեւաբար ի գեղեցկութեան կ'ուղղեմ ու կը կարգամ ի գեղեցկութեան. հմմտէ «ուրախ լինի ընդ կարիսն, եւ յաւառայ յերաշխեպն» (Ոսկեբ., Մեկն. Մտթ. Ա, էջ 265), «կարի իմն յաւառեալ էին մարդիկն յայնժամ ի Յովնանէ» (անդ, էջ 560). կայ նաեւ ընդով հայցական «ընդ նոցա շորքն իբրեւ ընդ անձանց ինչ պանծանալս յաւառայ», Ոսկեբ., Մեկն. Պաւլ. Ա, էջ 817 կամ գործիական «Եւ պարծին իմն շարեալս եւ յաւառան իմն» (անդ, էջ 829), իսկ ներդրական երբեք գործածուած չէ. լատինն ալ ունի *qui Smyrnae civitatis decore gaudetis* (Boll. ibid., p. 41) կամ *qui et urbis pulchritudine... gloriamini* (անդ, էջ 43). նմանապէս յոյնը $\omicron\iota\ \acute{\epsilon}\pi\iota\ \tau\phi\ \kappa\acute{\alpha}\lambda\lambda\epsilon\iota\ \Sigma\mu\acute{\upsilon}\rho\nu\eta\varsigma\ \chi\alpha\upsilon\chi\acute{\omega}\mu\epsilon\nu\omicron\iota$ (Gebhardt, էջ 158):

Նախադասական:

31. «Այլ նախադասական պատուականագոյն է եւ բուռն հարեալ պնդեաց այնչափ զպարանոց նորա... մինչեւ...» Պիոֆն, էջ 389. այստեղ կ'երեւի թէ պակաս տող մը կայ. Մե տա փրաստ ունի *atqui princeps, inquit magister equi-*

tum, dignus est cui fides habeatur. atqui princeps, inquit, sum, et arripiens eum... (Boll., անդ, էջ 45), իսկ յոյն բնագիրը ἀλλὰ πρίγκιψ ἐστὶν ἀξιόλογος (Gebhardt, էջ 167), Սրապեան բառս կը թարգմանէ der erste der Gesandten ist wertvoller (էջ 402). այս համեմատութիւնները յատկապէս յառաջ կը բերեմ հոս՝ նոյնի եւ նոյնապէս բառերու իմաստին անդրադարձնելու համար. ինչպէս յայտնի է Պատկանեան նոյնի բառով կը հասկնայ «իշխան, զօրագլուխ» եւ նոյնապէս «իշխան սպասաւորաց, Oberkommissär» (Materialy для арм. Слов. I, p. 20). Ահիւնեան, «անձնագահ, բարապան արքայի» (Վերթանէս Բերթոլդ, էջ 4—5). Աճառեան, «ծանուցիչ, ազդարարող, հրաւիրակ» (Հանդ. Ամս. 1910, էջ 119). իսկ Թիւրեքեան, «այն աստիճանաւորը, որ պաշտօն ունէր գաւառակալներու ընդունելութեան ժամանակը եւ եղանակը տնօրինելու եւ զանոնք ներկայացընելու» (Հանդ. Ամս. 1912, էջ 426):

ուսն հարկանեմ:

32. «Բանդի լեւմ եթէ որն հարկանէ՛ք ի վերայ ուրացողոյն եւ ծաղր առնէք եւ խաղ համարիք զվրէպն նոցա զի կամաւք զոհեցին: Պարտ էր ձեզ, ով հեթանոսք, անսալ վարդապետին ձերոյ Հովնոսի որ խրատ տայ թէ չէ բարւոք ի վերայ մեռելոց որն հարկանէ» (Պիոյն, էջ 380), վերջին այս հատուածը կը ծանշայ ՀԲ.՝ ՃԳ.էն. եւ կը մեկնէ «արհամարհել, անդռնել», պէտք է աւելցնել նաեւ «ծաղր առնել, ծիծաղել». հիմա «զղաւթական մի ապաժաման տեսներ նմա որն հարկաւ եւ թշնամանս արարեալ» (Ոսկեբ., Մեկն. Մտթ. Ա, էջ 41) = ἐπεμβαίνοντα αὐτοῦ τῷ καιρῷ, «տեսներ զՍեմէի յարուցեալ ի վերայ եւ որն հարկաւ կարեացն եւ բազում նախատանաւք լուսացեալ հանեալ զնա» (անդ, էջ 127) = ἐναλλόμενον αὐτοῦ τῇ συμφορᾷ, «տեսներ զբարեկամ» զի նախատէին եւ որն հարկանէին» (անդ, էջ 220) = ὁ δὲ ἐπιχαίρων ἀπολλυμένῳ, «եթէ կործանեցի թշնամին քո, մի որն հարկանէր (նմա)» (անդ, ԻԿ, 17) = μὴ ἐπιχαρήσῃς αὐτῷ, «որն հարկանէ եղբար իւրոյ» (Ձգ.օն, էջ 154), ինչպէս այս օրինակներէն կը տեսնուի Պիոյնի թարգմանիչն է որ կը գործածէ խնդիր մը՝ ի վերայ նախադրութեամբ, հիմա «մի որն հարկանէ ի վերայ զլրման նորա» (Ոսկեբ., Մեկն. Ես., էջ 225

եւ Յոբ., ԱԱ, 29), «որն հարկանէ ի վերայ փառաց նորա» (Ովսէ, Ժ, 5):

չուեմ:

33. «Եւ գատաւորն փութայր չուել շնուաւորէն», հտկար. 1, էջ 45բ. մտադրութեան արժանի է բայիս խնդիր սեռին. այլուր ըսած է «ոչ եւս կարեն զնալ շնուաւորէն» (անդ, էջ 46ա) եւ դարձեալ ուրիշ տեղ «եւ նոյնժամայն արձակեալ լիջիք եւրեւ շնուաւորէն ձեր ի քաղաքն Կալիպոսի» (անդ, էջ 46բ):

ձերկաց ջուր:

34. «Հայեցարուք ի պէտս ջերմոյ ջրոյն, զայս ասեմ» որ յերկրէ պղպղակէ եւ իմացարուք ուստի լուցան» (Պիոյն, էջ 382—383). V, W ունին վերահարկոյ տարբերակը, զոր սակայն ՀԲ. կ'անգիտանայ յառաջ բերելով պարզաբար «ի պէտս ջերմոյ ջրոյն, որ յերկրէ պղպղակէ (ՃՃ.)». որն է սակայն հարազատ ձեւը, յոյն ունի κατὰ νοῦν τοῦ θερμοῦ ὕδατος τῇν χροῖν (Gebhardt, էջ 160). նոյնպէս լատին՝ cogitate usum aquae calidae, ex terra scaturientis (Boll., loco citato, էջ 43), զոր բառական կը ներկայացընէ հայ թարգմանութիւնը, եւ հակառակէն V, W օրինակներու տուած վերահարկոյ տարբերակն ալ կայ դասական մատենագրութեան մէջ. «Եւ շուրջ զգետովքն որ գնան ի ցամաքի՝ ջուրք վերահարկոյ բերն խառնին ի ջուրս ցրտաբուխ» (Բարսեղ., Վեցօր., էջ 79). զոր ՀԲ. («Ջերմաջուր» բառին տակ) եւ «Նաղարէթեան (Պատկեր 1893, էջ 20) կ'ուզեն վերահարկոյ ընթերցումը իրաւամբ. ամէն պարագայի տակ Պիոյնի տարբերակն ալ պէտք է այսպէս ուղղագրել՝ եթէ նոյն իսկ կարելի չըլլայ իբրեւ հարազատ բնագրի մէջ հիւրընկալել:

սաղմոսեմ:

35. «Հրեշտակք յերկինս ողբային յաղթողական աւրհներգութիւնս եւ սաղմոսէին սուրբ վկայիցն բարեխաւսութիւն ի վախճան», հտկար. 4, էջ 51բ. ինչ որ բոլոր վերք աւրհներգութիւն բառի մասին (տես Թիւ 12), նոյնը կը կրկնենք «սաղմոսեմ բային համար, զոր այնքան չեն սիրած գործածել մեր դասականները: Նման ներմուծում մըն ալ կը նշմարեմ Աղաթ., էջ 443, ուր «պատրաստել զօրոսս երգովք հոգեւորաւք ի փառս եւ ի գովութիւն Աստուծոյ», թաժ օրինակներու մէջ կը կարգացուի չարագրութեամբ «հոգ-

ևով երգել եւ հաղթել ի փառս եւ ի գովութիւն
Աստուծոյ:

ստոնեփանեմ:

36. «Լեւա, Պիտնի եւ մի անդէփաւեր...
արդեւք եւ Սոկրատէս եւ Արիստիդէս եւ Անա-
քսարքոս եւ այլ եւս ձերք անդէփաւերն, զի յի-
մաստութիւն եւ յարդարութիւն եւ ի ժուժկա-
լութիւն կրթեցան» (Պիոնի, էջ 390). ՀՔ. իրեն
սովորական ճԳ. տեղիքով յառաջ կը բերէ եղ-
ծուած հատուած մը. «Լեւա, Պիտնի եւ մի ան-
դէփաւեր. եւ նա ասէ ցնա. ձերքն անդէփաւերն
(կամ անդէփաւերն), զի յիմաստաբանութիւն եւ ոչ
յարդարութիւն եւ ի ժուժկալութիւն կրթեցան».
Հմտէ Մեծափրատս Desine, inquit, Pioni,
inanem gloriam aucupari... Socrates
igitur... et ceteri... inanis gloriae
studio ducebantur, quoniam et philoso-
phiam et iustitiam et fortitudinem exco-
lebant? (Boll., ibid., էջ 46), որուն հետ բա-
ռական կը համաձայնի Սրապեանի հատուածը,
այսպէս է նա յղըն *μη χενοδόξει... καὶ οἱ λοιποὶ
ἐχενοδόξουν καὶ ὅμας, ὅτι καὶ φιλοσοφίας καὶ
δικαιοσύνης. καὶ χαρτερίαν ἤσκησαν*, Geb-
hardt, էջ 168. անդէփաւերն ուրեմն «սնապար-
ծիմ» իմաստով պէտք է մուտ դործէ դասական
բառացանկին մէջ:

տարաբերիմ:

37. «Յարգն՝ վասն զի թեթեւ է, դիւրաւ
ի հոգմային աւդոյն այսր անդր Գրաբերի (= με-
ταφύρεται), իսկ ցորեանն անդէն մնայ», Պիոնի,
էջ 381. դասական հայերէնի մէջ շատ հազուա-
դիւս բառ մըն է նոտրատիպը. բաց ի կողմս. Բ.,
19 «ուտի ամենայն մարմինն յաւդիք եւ խա-
ղալեալք Գրաբերեալ եւ խառնեալ աճէ զաճումն
Աստուծոյ» (ἐπιχορηγούμενον καὶ συνβιβα-
ζόμενον) պլլեմատ վկայութենէն, հաղիւ քանի
մը տեղ կը հանդիպինք բայիս, հմտէ միայն «ըն-
դելակի հանապազորդեալք երթեւեկն Գրաբերեալ
վաճառաւն» Ագաթ., էջ 5, որ կը գործածէ
նաեւ Գրաբեր բայարմատը՝ «ըլեւեղն Գրաբեր
անդադարն սահանաց», էջ 2 (beu—tko ունին
Գրաբեր, տես «իբրեւ բազում Գրաբեր եւ խոր-
հուրդք ի մէջ լինէին» (Բ. Մակար. ԺԳ, 20) =
πλειονος δὲ γενομένης περὶ τούτων ἐπιστά-
σεως). կայ նաեւ Գրաբերութիւն՝ «ուտի ամե-
նայն մարմինն յաւդեալ եւ պատշաճեալ ամենայն
խաղալեալք Գրաբերութեան» (Եփես. Գ, 16) =
διὰ πάσης ἀφ᾽ ἑσῆς τῆς ἐπιχορηγίας, որ հե-

տեւաբար կը հայի կողմս, Բ., 19 վերը յառաջ
բերուած տեղիքին:

տարտարոսական:

38. «Գեւք Գրաբերաւան» (= δαίμονες
ταρταραῖοι նմանեալ Սամուէլի երեւցուցին
զինքեանս վհկին եւ ապստամբին Սաւուղայ»,
Ճ. Գ. ՀԲ. ի այս յառաջերութիւնը դիտել կու-
տամ թէ դարձեալ Պիոնիի վկայաբանութենէն
է ու հետեւաբար դասական (Սրապեան, էջ 388).
ածականիս արմատը՝ Գրաբերաւ ծանօթ է մաշ-
թոցեան դարու «սէր կանանց եւ Գրաբերաւ»
եւ երկիր (Աւակ. Լ, 16) = *ἄδης καὶ ἔρως
γυναικός*, «Գրաբերաւ անդէգոց» (Յովսէփ., ԽԱ,
22) = *τὸν τάρταρον τῆς ἀβύσσου*, «ար-
կեալ է Գրաբերաւ» (Բ. Պետր. Բ, 4) = *ταρ-
τάρωσα*. «զանգութ եւ զանդորմ Գրա-
բերաւ», Ոսկեբ., Յանդամալոյծն (Մեկն. Պաւլ.
Բ, էջ 853), որմէ անանցուած է Գրաբերաւան:

տաւն:

39. Այս բառին տակ կը զետեղեմ Եւսեբեայ
հետեւեալ հատուածը (Եկ. Պատմ., էջ 339) ու կը
համեմատեմ Ակիւնեանի հրատարակած 3. հա-
տակոտորի հետ, էջ 50բ, ու երկուքը համեմատու-
թեան դնելով ասորի բնագրին հետ՝ ուղիղ
ձեւերը կը մատնանշեմ նոտրագիր. «Զի է ձեռն
(Ակիւն.՝ ձեռն) այնոցիկ որ կենդանի էին, կեն-
տանի էին որ մեռան» (Ակիւն.՝ «որ եկին կենն եւ
այնոցիկ որ», իսկ տպ. «որ կենդանի էին, եւ որք
մեռան») եւ զայնուիկ որ չէին» (Ակիւն.՝ չէին)
վկայք դարձուցանէին, եւ լինէր ուրախութիւն մեծ
մարն (Ակիւն.՝ Գրաբեր) մերոյ կուսի», այս ընթեր-
ցուածը ամենամեծ է ասորի բնագրին (Wright,
The ecclesiastical history of Eusebius,
էջ 261):

Հ. ԱՐԽՍԱՎԷՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

